

ONA TILI DARSLARIDA O`QUVCHILARNING TAFAKKURINI RIVOJLANTIRUVCHI NOAN'ANAVIY DARSLARNI TASHKIL ETISH USULLARI

Ongarbaeva Ruza

Sherniyazova Niliufar

Nukus davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-kurs talabalari

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining dunyoqarashi, tafakkuri va bilim saviyasini rivojlantiruvchi noan'anaviy darslarni tashkil etish va uning samaradorligi, dars jarayonida qo'llanilish uchun kerakli topshiriqlar haqida tasiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil faoliyat, ko'rgazmali qurollar, tarqatma didaktik materiallar, noan'anaviy dars, grammatika, imlo.

Bugungi kunda boshlang'ich ta'limning sifati, samaradorligi butkul o'qituvchi zimmasiga, uning izlanuvchanligi, fidoiyligi, o'z mas'uliyatini qay darajada xis etishiga bog'liq bo'lib qoldi. Har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'zi o'qitayotgan sinf o'quvchilari o'quv yili yakunida fanlardan egallashlari lozim bo'lgan bilim, malaka, ko'nikmalar mezoni talablari darajasida bilim, malaka va ko'nikmalariga ega bo'lishiga erishishi kerak. Shunday ekan darslarni qanday usul bilan olib borish masalasini o'qituvchi ehtiyoriga berish maqul deb bilamiz. Lekin o'qituvchi aniq maqsad bilan faol va fidokorona mehnat qilishi, darsning har bir bosqichiga mas'uliyat bilan yodoshmog'i lozim.

Shuningdek, o'quvchilarga puxta bilim berish va darsning samaradorligini oshirish uchun unga ijodiy va yangicha yondoshib, zamonaviy darslar tashkil qilmog'i kerak. Oshkor aytish mumkinki, hozirgi kundagi darslarimiz kundan-kunga bolalarimizni zeriktirib qo'yadigan tartibda olib borilyapti. Ko'pgina o'qituvchilar hanuzgacha darsni tashkil etish, o'tilgan mavzuni takrorlash va o'quvchilar bilimini baholash, yangi mavzuni bayon etish, uni mustaxkamlash va uyga vazifa topshirish bilan chegaralanib kelmoqdalar. Bunday dars hozirgi kun talabiga mutlaqo javob bermaydi. Bolalarimiz faqatgina tinglovchi bo'lib qolmoqdalar. Tayyor bilimlar o'qituvchi tomonida o'quvchilarga bayon etilmoqda. Ammo «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» da kadrlar tayyorlashning milliy modelini belgilashda birinchi o'ringa shaxs qo'yiladi. Bunda asosan o'quvchi shaxsi qolaversa o'qituvchi shaxsi, rahbar shaxsiga yangicha yondoshish, yangicha talablar ko'zda tutiladi. «Ta'limdan asosiy maqsad, bolalarga ilgarigidek bilim berish emas, ularni bilim olishga o'rgatishdir. Bunda o'quvchilar paseiv tinglovchi bo'lib qolmay, balki bilim olish jarayonining

faol ishtirokchisiga aylanishlari kerak. Bu demakki, o`qituvchi bilan o`quvchining o`zaro munosabati va bilim olish jarayonidagi ruhiy holati tubdan o`zgarishi lozim. 1-Prezidentimiz nutqlarida ta'kidlaganlaridek, «o`quvchi-o`qituvchi munosabatidagi majburiy itootkorlik o`rnini ongli intizom egallashi» kerak. Shundagina mustaqil davlatimiz uchun erkin fikrlaydigan, mustaqil faoliyat ko`rsata oladigan kadrlar etishtirishimiz mumkin».

Demak, dars jarayonida o`quvchini faollashtirish, mustaqil faoliyat ko`rsata oladigan qilib etishtirish lozim. Hozirgi kunda o`qituvchilardan talab etilayotgan narsa, o`quvchilarni faolligini kuchaytirish, chunki faollik bor joyda onglilik bo`ladi.

Darslarni zamonaviy usulda tashkil etish uchun bir qator metodik va pedagogik talablarga qattiy rioya qilish lozim. Birinchi navbatda o`qituvchi nazariy va metodik tomondan yaxshi qurollangan va o`z kasbining jon kuyar fidoiysi bo`lmog`i kerak. Ikkinchidan esa, estetik did bilan ma'lum bir tizimda ishlangan ko`rgazmali qurollar va tarqatma didaktik materiallarga ega bo`lishi kerak. Shuningdek, o`zi o`qitayotgan sinf o`quvchilarini o`z farzandi mehri bilan sevishi va o`z oldigan yosh avlodni kelajakning etuk hamda barkamol avlodi etib tarbiyalashdek murakkab va masuliyatli vazifa turganini unutmashligi kerak.

Ma'lumki, bola maktabga kelganga qadar asosan o`yin bilan mashg`ul bo`lgan. Ularda chaqqonlik, ziyraklik, hozirjavoblik, sinchkovlik, epchillik kabi ijobiy xislatlar kurtak ota boshlagan, lekin hali etilmagan bo`ladi. Muttasil o`yin bilan mashg`ul bo`lgan bolaning faoliyati endilikda o`zgaradi. Kechagi o`yin bilan mashg`ul bo`lgan bola endilikda 40-45 daqiqa davomida diqqatini bir erga to`plab, talabga rioya qilgan holda o`qituvchi bilan faoliyatda bo`ladi, bilim oladi, mushohada qiladi. Bu bola uchun juda murakkab jarayondir. Uqituvchi yana shunday vaqtda o`quvchilarni o`quv mashg`ulotlariga qiziqtirish yo`llarini topishi o`z ishiga ijodiy yondoshuvi lozim.

O`quvchilarning darsga bo`lgan qiziqishini oshirish, tafakkurini rivojlantirishda noan'anaviy dars turlarini qo`llash yaxshi natija beradi. Bunday darslarning oddiy darslardan farqi shundaki, o`qituvchi darsni o`yin tariqasida tashkil etadi va bolalarni hayolan turli olamga, ertaklar olamiga, kosmas va hatto marsga ham olib chiqishi mumkin. Masalan, «ertaklar olamiga sayohat», «marsga sayohat», o`yin, munozara (savol-javob), mushohada bellashuv sahnalashtirilgan uyg`unlashgan, test-sinov kabi dars shakllari noan'anaviy darslar jumlasiga kiradi. Bunday dars darslikda berilgan katta bo`lim materiallari o`rganib bo`lingach, chorak (yil) ohirlarida egallangan bilimlarni takrorlash, mustaxkamlash maqsadida o`tkazilishi ham mumkin. Bunday noan'anaviy darslar, albatta, qiziqarli o`tadi. Uquvchilarning diqqati tarbiyalanadi. O`yin faoliyati tobora jiddiy tus olib, mashg`ulot (dars) bilan almashinadi, ya'ni topshiriqlar, suhbatlar, savshl-javoblar asta-sekin murakkablashib boradi. Bazan darsda o`quvchilarni mustaqillikka, ijodkorlikka yo`naltirish maqsadida juda ko`p ish

turlaridan foydalangan holda darslar tashkil etiladi. Bunday hollarda dars strukturasi buziladi. Ana shu dars strukturasi buzilishi noan'anaviy dars demakdir. Demak noan'anaviy dars-dars strukturasi buzilishi. quyida biz 4-sinfda grammatika va imlo yuzasidan bir soatlik o`yin darsini ko`rib o`tamiz.

Mavzu: Tovushlar va harflar

Maqsad: 1. O`tilganlarni takrorlash va mustaxkamlash.

2. O`quvchilarning imlo malakalarini mustaxkamlash.
3. Fikrlash malakalarini o`stirish, chaqqonlik, ziyraklik, topqirlik va jamoatchilik tuyg`ularini tarbiyalash.

Darsning jihozi: 1. Harf va so`z plakatlari. 2. Rangli bayroqchalar. 3. Kartochkalar.

Dars turi: musobaqa - bellashuv.

Darsning borishi.

Dars tashkil etilib, uy vazifasi tekshiriladi va hulosa qilinadi.

O`qituvchining kirish so`zi: bugungi darssimz musobaqa-bellashuv-darsi. Biz bugun «tovushlar va harflar» bo`limi bo`yicha egallagan bilimlarimizni o`yin bilan takrorlab mustahkamlaymiz. Hozir sizlar uch guruhga bo`linasizlar:

I qator-birinchi guruh-Topqirlar guruhi.

II qator-ikkinchi guruh-Chaqqonlar guruhi.

III qator-uchinchi guruh-Ziyraklar guruhi

nomini oladi», - deb guruhlar nomi doskaga yozib

<_>

qo`yiladi. Uyin qoidasi tushuntiriladi.

O`yin uchun birinchi topshiriq. (Har uch guruhga bir shil topshiriq beriladi. Lekin, topshiriq asosida bajariladigan ish uchun so`zlar bir - biridan farq qiladi).

So`zlarni alfabit tartibda yozing. (Har 3 guruh uchun 6-8 tadan so`zlar oldindan do`skaga yozib usti to`sib qo`yilgan bo`lishi yoki karton qog`ozga yozib tayyorlangan bo`lsa osib qo`yilishi mumkin).

Topshiriqlar guruhi

Kitob

Daftar

qalam

Ruchka

Chizgich

Bo`r

Chaqqonlar guruhi

Olma

Anor

O`rik

Bexi

Limon

Xurmo

Ziyraklar guruhi

Sabzi

Piyoz

Sholg`om

Lavlagi

Kartoshka

turp

Topshiriqni bajarish uchun vaqt ajratiladi. Bunda topshiriq materialining ko`p yoki ozligi hisobga olinadi. Topshiriqni bajarish uchun har qaysi guruhdan o`quvchilar navbat bilan chiqib, so`zlarini alfabit tartibida yozadilar. O`yinni

o`qituvchi va guruh sardorlari kuzatib boradilar. Guruhlar vazifani belgilangan vaqt ichida to`g`ri va hatosiz bajarganlariga qarab ish (o`yin) baholanadi. (To`g`ri xatosiz belgilangan vaqtda bajargan guruh uchun qizil bayroqcha, birgina xato bilan ishni o`z vaqtida bajargan guruh uchun sariq bayroqcha, ikkita xato bilan bajargan guruh uchun yashil bayroqcha beriladi).

Ikkinchi topshiriq.

Bo`sh kataklarga lozim bo`lgan harflarni qo`yib, so`zlar tuzing: assa, hassa, zarra, marra, katta, latta, xissa, kissa. karra, barra, bitta, patta.

Bu topshiriqning bajarilishi ham izohlab baholanadi.

Uchinchi topshiriq. (kartochkada).

Birinchi qatorga jarangli undoshlarni, ikkinchi qatorga jarangsiz undoshlarni yozing.

Jarangli undoshlar:

Jarangsiz undoshlar:

Mazkur topshiriq har uch guruhning sardorlariga kartochkalarida mustaqil bajarish uchun beriladi va vaqt belgilanadi. Vaqt tugagach, ishlar yig`ib olinadi. Bu vaqtda guruhlarda ishlar (o`yin) davom etaveradi. Sardorlarning ishi o`yin ohirida tekshirilib, ularga berilgan baho sardorning o`z guruhida to`plangan ballariga qo`shib beriladi.

To`rtinchi topshiriq. Nuqtalar o`rniga lozim bo`lgan harflarni qo`ying.

Roha... Muro... Ozo...

Maqsa... Kamola.;. Bax...

Kvadra... qan... Umi...

Xursan... Oma... Limona...

Demak, dars jarayonining boshida, o`rtasida va oxirida boshlang`ich sinf o`quvchilarining ona tili darslarida mavzuga oid qo`shimcha mashqlar bajarganlaridan so`ng bilim va ko`nikmalarining shakllanishi hamda o`sib borishini og`zaki savol-javob, test va yozma ishlar tarzida aniqlash usullari orqali tekshirib, nazoratdan o`tkazib borish katta ahamiyatga ega. Bunda o`quvchilarning og`zaki nutqlari rivojlantiriladi, lug`at boyliklari oshiriladi, so`zlarni to`g`ri talaffuz qilish qobiliyatlari rivojlantirilib, ularning tafakkur, dunyoqarash va fikrlash qobiliyatlari rivojlanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova K., Matchonov S. "Ona tili o`qitish metodikasi", Toshkent, 2009-yil.
2. Azimova I., Mavlonova K. "Ona tili va o`qish savodxonligi" metodik qo`llanma, 2021-yil.
3. Usmonov N. "Bo`lajak boshlang`ich sinf o`qituvchilarini milliy g`oya targ`ibotiga tayyorlashning pedagogik va texnologik asoslari", Toshkent, 2012-yil.